

MEHMED CEMÂLEDDİN EFENDİ(bk. CEMÂLEDDİN EFENDİ,
Hâlidefendizâde).**MEHMED ÇELEBİ, Lâdikli**

(ö. XVI. yüzyılın başları)

Türk müzikisi nazariyatçısı.

Asıl adı Muhyiddin Mehmed olup kaynaklarda hayatıyla ilgili fazla bilgi yoktur. Bilinenlerin çoğu da eserlerinden hareketle yapılan yorumlara dayanmaktadır. Nisbesinden, o dönemde Amasya sancağına (günümüzde Samsun vilâyetine) bağlı Lâdik kasabasından olduğu anlaşılmaktadır. Lazkiye'de veya Denizli civarındaki Lâdik'te doğduğuna dair rivayetler doğru değildir. Eserlerinde babasının adı Abdülhamid olarak geçmesine rağmen Gustave Flügel'in 1835'te *Keşfü'z-zunûn* neşrinden başlayıp ondan sonra da devam eden bir hata ile Abdülmecid şeklinde belirtilmiş ve bu yanlışlık, aynı eserin M. Şerefettin Yaltkaya'nın neşrinde düzeltilmesine kadar (1941) çeşitli yayınlarda devam etmiştir. Ayrıca onun Arap asıllı olduğu ve eserlerini Amasya'da yazdığı şeklinde bazı kaynaklarda yer alan görüşlerin doğru olmadığını ifade etmek gerekir.

Mehmed Çelebi Lâdik'te iyi bir eğitim görmüş, bu arada dinî ilimler yanında Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Şehzade Bayezid'in Amasya valiliği sırasında onun çevresinde yer almış, Bayezid'in yirmi altı yıllık Amasya valiliğinden sonra 886'da (1481) tahta geçmesi üzerine İstanbul'a giderek orada müderrislik yapmıştır. Mehmed Çelebi'nin ölümüyle ilgili olarak kesin bir tarih vermek mümkün değildir. Brockelmann onun yaşadığı devir için II. Bayezid'in saltanat yıllarını (1481-1512) gösterirken Farmer, Zirikî ve Abbas el-Azzâvî 900 (1494-95) tarihini vermektedir.

Eserleri. 1. *Zübdetü'l-beyân*. Mehmed Çelebi'nin müderrislik yaptığı dönemlerde Türkçe bir mantık eserinin olmadığını görebilmek için kaleme aldığı ilk eserdir. Bir mukaddime ile mantık terimlerinin açıklandığı bir bölüm ve bir hâtmeden ibaret olan eser II. Bayezid'e sunulmuştur. Müellif hattıyla yegâne nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı olup (Ayasofya, nr. 2490) eser üzerinde Muhsin Korkmaz günümüz Türkçe'sine çevirisiyle birlikte bir dil incelemesi yapmıştır (yüksek lisans tezi, 2001, İÜ Sosyal Bilimler Ensti-

tüsü). 2. *Zeynü'l-elhân* fi 'ilmi't-te'lif ve'l-evzân*. Önce Arapça (888/1483), bir yıl sonra da aynı isimle Türkçe olarak yazılıp II. Bayezid'e takdim edilmiştir. Çeşitli nüshaları bulunan eserin Arapça nüshalarından biri Nuruosmaniye (nr. 3655), Türkçe nüshalarından biri de İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 4380) kütüphanelerinde bulunmaktadır. Eser üzerinde Ruhi Kalender bir doktora çalışması yapmış (1982, AÜ İlahiyat Fakültesi), Ahmet Pekşen de yüksek lisans tezi hazırlamıştır (2002, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). 3. *er-Risâletü'l-fethiyye**. Müsiki nazariyatıyla ilgili ikinci eseri olup Arapça kaleme alınmıştır. Padışahın fetihleri münasebetiyle kitabına bu ismi verdiğini belirten Mehmed Çelebi eseri II. Bayezid'e sunmuştur. Dünya kütüphanelerinde çeşitli nüshaları mevcut olan eserin bilinen en eski yazması 890 (1485) tarihli olup Halep'te bulunmaktadır (el-Mektebetü'l-Ahmediyye, nr. 1206). Eserin bu nüshası esas alınarak Hâşim Muhammed Receb tarafından tahkikli neşri gerçekleştirilmiş (Küveyt 1406/1986), ayrıca Tunus Zeytûniyye Camii Kütüphanesi'ndeki nüshasından Menûbî es-Senûsî'nin yaptığı Fransızca tercümesi Baron Rodolphe d'Erlanger'in kitabı içerisinde yayımlanmıştır (*La musique arabe*, Paris 1939, IV, 257-522). Öte yandan Hakkı Tekin eseri Türkçe'ye çevirerek üzerinde bir doktora çalışması yapmıştır (*Lâdikli Mehmed Çelebi ve er-Risâletü'l-Fethiyye'si*, 1999, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Mehmed Çelebi, Safiyyüddin el-Urmvî'nin 17'li ses sistemiyle Abdülkâdir-i Merâgî'nin doksan bir olarak kaydettiği makam dizilerini aynen benimsemiştir. Eserlerinde kudemâya göre aritmetik, geometri ve harmonik olmak üzere üç türlü oranın bulunduğunu, müzikte uyumlu ve uyumsuz aralıklarla bakıyye, tanini ve mücenneb aralıkların ses sistemindeki yerini kabul eder. Müellif ayrıca, kendinden önceki nazariyecilerde görülmeyen küçük üçlü ve büyük üçlü aralıklarıyla dördü ve beşli aralıklardan önceki nazariyatçılarından farklı olarak yedi büyük aralıktan bahseder. Usulleri gözde usuller, az kullanılan ve en az kullanılanlar şeklinde topluca anlatması, on iki makam, yirmi dört şube, yedi âvâze ve otuz terkîp üzerinde durması, makam seyirlerini izah ederken çıkıcı ve inici ifadelerini kullanması dikkat çekicidir. Kaleme aldığı müsiki nazariyatı eserleriyle dönemin müsiki çalışmalarına önemli katkıda bulunan Mehmed Çelebi daha

sonra yapılacak pek çok çalışmaya kaynak teşkil etmiştir. Onun makam tanımları ve seyirleri, dönemin diğer müzik eserleriyle karşılaştırmalı olarak Binnaz Başer Çelik'in doktora tezinde ele alınmıştır (*Hızır bin Abdullah'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve Makamların İncelenmesi*, 2001, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

Keşfü'z-zunûn, II, 1236; Flügel, *Keşfü'z-zunûn İndeks*, IV, 379; R. G. Kiesewetter, *Die Musik der Araber*, Leipzig 1842, s. 88; *Osmanlı Müellifleri*, I, 51; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 667; Abbas el-Azzâvî, *Mûsika'l-'Irâkıyye fi 'ahd'l-Mogol ve't-Türkmân*, Bağdad 1370/1951, s. 64-65; *İzâhu'l-meknûn*, I, 609; *Hediyyetü'l-'ârîfin*, I, 620; Zirikî, *el-A'lâm*, VII, 59; Kehlâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, X, 131; Abdülhamid el-Alûcî, *Râ'idü'l-mûsika'l-'Arabiyye*, Bağdad 1964, s. 48; H. G. Farmer, *The Sources of Arabian Music*, London 1965, s. 62; a.m.f., *Meşâdirü'l-mûsika'l-'Arabiyye* (trc. Hüseyin Nassâr), Kahire, ts. (Mektebetü Mısır), s. 107; A. Shiloah, *The Theory of Music in Arabic Writings*, München 1979, s. 264; Üsâme Nâsir en-Nakşibendî, *Mahtûtâtü'l-mûsikâ ve'l-ğınâ ve's-semâ' fi Mektebeti'l-methafi'l-'Irâki*, Bağdad 1979, s. 22; a.m.f., "Mahtûtâtü'l-mûsikâ ve'l-ğınâ", *el-Mevrid*, XIII/4, Bağdad 1984, s. 123; H. Sâdeddin Arel, *Türk Musikisi Kimidir*, Ankara 1988, s. 17; M. Âsaf Fikret, *Fihrist-i Elifbâ'î-yi Kütüb-i Haftî-yi Kütübhâne-i Merkez-i Âstân-i Kudüs-i Razavî*, Meşhed 1369, s. 424; M. Cihat Can, *XV. Yüzyıl Türk Musikisi Nazariyatı/Ses Sistemi* (doktora tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; *Osmanlı Müsiki Literatürü Tarihî* (haz. Ekmeleddin İhsanoğlu v.dğr.), İstanbul 2003, s. 18-22; P. Collangettes, "Etude sur la musique arabe", *JA*, 10. seri, IV (1904), s. 379, 383, 386; Rauf Yekta, "Lâdikli Mehmed Efendi", *Anadolu Mecmuası*, I/1, İstanbul 1340, s. 9-14; Mustafa Yeşil, "Türk Musikisi Bibliyografyası Denemesi", *MM*, sy. 221 (1966), s. 139; Recep Uslu, "Lâdikli Mehmed Çelebi Üzerindeki Şüpheler", a.e., sy. 462 (1998), s. 33-38; a.m.f., "XV. Yüzyıldaki Yazılmış Türkçe Müsiki Nazariyatı Eserleri", *TD*, XXXVI (2000), s. 462-463; Öztuna, *BTMA*, II, 38; Nuri Özcan, "Osmanlılar'da Müsiki", *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, III, 217.

RECEP USLU

**MEHMED ÇELEBİ,
Ramazanzâde**
(ö. 979/1571)Osmanlı devlet adamı
ve tarihçisi.

Merzifon'da doğdu. Medrese talebeliği esnasındaki lakabı Yeşilce olup çağdaşı ve meslektaşı Celâlzâde Mustafa Çelebi'den ayırt edilmesi için Küçük Nişancı unvanıyla ve daha yaygın olarak babasına nisbetle Ramazanzâde diye anılır. Öğrenimini tamamladıktan sonra uzun sü-

re Dîvân-ı Hümâyûn kâtipliklerinde bulundu. İsmail Hamî Danişmend'in, Pulya seferi menzîlnâmesine dayanarak 943-944 (1536-1537) yılları arasında defterdarlık görevinde bulunduğu iddiası (*Kronoloji*², V, 250) başka kaynaklar tarafından teyit edilmez. 960'ta (1553) defter eminliğine, ertesi yıl reisülküttâblığa yükseldi. Mora'nın tahririnde gösterdiği başarıdan dolayı 965'te (1558) nişancılık göreviyle taltif edildi. Bu görevi sebebiyle kendisine paşa da denilir. Ancak bir süre sonra muhtemelen rakiplerinin oyunuyla önce defter eminliğine, ardından merkezi Halep'te olan Arap ve Acem defterdarlığına gönderildi. Çok geçmeden buradan da Mısır'daki sancaklardan birine sancak beyi olarak nakledildi. Fakat bu sırada nişancılık görevinin boşalması üzerine, Sadrazam Rüstem Paşa'nın muhafefetine rağmen onu takdir eden Kanûnî Sultan Süleyman tarafından İstanbul'a çağırılarak 969'da (1562) ikinci defa nişancılığa getirildi (Peçuyulu İbrâhim, I, 44). Ertesi yıl 50.000 akçelik zeâmetle emekliye ayrıldı. 979 Cemâziyelevvelinde (Ekim 1571) Fatih semtindeki evinde vefat ederek Edirnekapi dışında Emîr Buhârî hazinesine defnedildi. Oğlu Ahmed Efendi Haseki Medresesi müderrisliğine ve Medine kadılığına kadar yükselen Ramazanzâde'nin torunu Mehmed Kudsî Çelebi de tarihle meşgul olmuş ve *Mir'âtü'l-kâinât* adında bir dünya tarihi kaleme almıştır (I-II, Bulak 1258, 1269; I-II, İstanbul 1290).

Mehmed Çelebi, devlet kademesindeki görevlerinden ziyade yazmış olduğu muhtasar umumi tarihiyle bilinir. Asıl adı *Siyer-i Enbiyâ-i İzâm ve Ahvâl-i Hulefâ-i Kirâm ve Menâkıb-ı Âl-i Osmân* olan eser *Târîh-i Nişancı Mehmed Paşa* veya kısaca *Târîh-i Nişancı (Nişancı Tarihi)* ismiyle tanınır. Mehmed Çelebi

eserini, tarihlerin çoğunun hacimli olması yüzünden istifadenin zorluğunu öne sürerek nişancılığı esnasında tarihî konularda kendisine gelebilecek sorulara hemen cevap verebilmek amacıyla kaleme aldığını belirtir (*Târîh-i Nişancı*, s. 6-7). Dört bölümden oluşan eserin ilk bölümü Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar gelen bir peygamberler tarihidir. İkinci bölümde Asr-ı saâdet, Hulefâ-yi Râşidîn, Emevîler, Abbâsîler, Fâtımîler, Eyyûbîler ve Memlûkler ele alınır. Müellif bu kısımda ayrıca peygamberlere dair kıssaları özetle naklettikten sonra halife ve hükümdarların doğum, saltanat ve ölüm tarihleriyle gömülme oldukları yerleri, çocuklarının sayısını, dönemlerinin devlet ve ilim adamlarını da belirtir. Mehmed Çelebi'nin eserinin ilk iki kısmı için yararlandığı başlıca kaynaklar İbn İyâs ve İbn Şahne'nin tarihleridir. Kitabın asıl önemli ve hacimli kısmı olan üçüncü bölümü Osmanlılar'a ayrılmıştır. Bu bölümün yarısını Kanûnî Sultan Süleyman devri oluşturur. Bir el kitabı olarak hazırlandığından Osmanlı tarihi kısmında sadece padişahların savaşları, fetihleri, hayratı ile dönemlerinin devlet ve ilim adamlarından söz edilir. Eser, 969 (1562) yılında Kanûnî'nin oğlu Şehzade Bayezid'in Kazvin'de öldürülmesiyle son bulur. *Târîh-i Nişancı*'nın dördüncü bölümü olarak kabul edilen son kısmında müellif, "Tevârih-i Şâhân-ı Pişin ve Mülûk-i Âdile-i Müttekaddimîn" başlığı altında *el-Bidâye ve'n-nihâye*'den naklen kayser, kisrâ, firavun, Batlamyus, Kostantin, Keykubad, Nemrud, hakan, kaan gibi sultanların elkâbi hakkında bilgiler verdikten sonra Pişdâdîler, Keyânîler, Eşkânîler, Sâsânîler, Batlamyuslar, Yunanlılar ve Roma imparatorlarından söz eder. Bir el kitabı niteliğinde olması sebebiyle çok okunan *Târîh-i Nişancı*, Peçuyulu İbrâhim Efendi (*Tarih*, I, 3, 233) ve Defterdar Sarı Mehmed Paşa tarafından kaynak olarak kullanılmış ve günümüze pek çok nüshası ulaşmıştır (*TCYK*, s. 211-219; Karatay, I, 188-191; Babinger, s. 116). XIX. yüzyılda kısa aralıklarla iki defa yayımlanması (İstanbul 1279, 1290) popüler özelliğinin bir başka göstergesidir. Eserin Latin harfleriyle sadeleştirilmiş nüshası, *Nişancı Mehmed Paşa Tarihi ve Osmanlı Tarihi Zeyli* adıyla Enver Yaşarbaş tarafından gerçekleştirilmiştir (İstanbul 1983). Mehmed Çelebi'ye izâfe edilen eserin müellifi onun çağdaşı Derviş Mehmed b. Şeyh Ramazan olmalıdır (Babinger, s. 78).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 3, s. 144, 160, 163-164, 293; Ramazanzâde Mehmed Çelebi, *Târîh-i Nişancı*, İstanbul 1279; Nişancı Ramazanzâde Mehmed Kudsî, *Mir'âtü'l-kâinât*, İstanbul 1290, I, tür.yer.; Atâî, *Zeyli Şekâik*, s. 59, 105, 155, 251; Peçuyulu İbrâhim, *Târîh*, I, 3, 44, 233; *Keşfü'z-zunûn*, I, 295, 308; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyât, Tahlil ve Metin: 1066-1116/1656-1704* (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, neşredinin girişi, s. L; Cemâleddin, *Osmanlı Tarihi ve Müverrihleri: Âyine-i Zurefâ*, İstanbul 1314, s. 10, 27-28; Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi* (haz. Mümin Çevik – Erol Kılıç), İstanbul 1990, III, 500, 503, 641; Ahmed Resmî, *Halifetü'r-rüesâ*, İstanbul 1269, s. 7 vd.; *Sicill-i Osmânî*, IV, 120; *Osmanlı Müellifleri*, III, 53-54; *TCYK*, s. 211-219; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 188-191; II, 322; Danişmend, *Kronoloji*², V, 250, 320, 321; Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1973, I, 382; Babinger (Üçök), s. 78, 116; a.m.f., "Ramadan-zâde", *El²* (Fr.), VIII, 434; Abdülkadir Özcan, "Historiography in the Reign of Suleyman the Magnificent", *The Ottoman Empire in the Reign of Suleyman the Magnificent*, İstanbul 1988, II, 173-175; Şerafeddin Turan, "Ramazan-zâde", *JA*, IX, 620-621; İsmet Parmaksızoğlu, "Ramazan-zâde Mehmed Çelebi", *TA*, XXVII, 219.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

MEHMED DÂNiŞ BEY

(ö. 1837)

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına dair eseriyle tanınan Osmanlı bürokratı.

İstanbul'da Beşiktaş'ta doğdu. Babası İsmâil Bey, IV. Murad'ın kızlarından Safiye Sultan ile Vezîriâzam Siyavuş Paşa'nın kardeşi Hüseyin Paşa'nın evliliğinden olan Mehmed Rezmî Bey'in torunlarından olduğu için Safiye Sultanzâde diye tanınır. Ancak II. Mustafa'nın kızı Safiye Sultan'dan dolayı bir başka Safiye Sultanzâde ailesinin varlığı da bilinmektedir (Beydilli, sy. 3 [1999], s. 73-81).

Mehmed Dâniş'in hayatının ilk yılları ve memuriyete nasıl başladığına dair bilgi yoktur. Dîvân-ı Hümâyûn kalemlerinde yetiştiği, 1176 (1762-63) tevcihatında "sergi kâtibi" olarak gösterilen Dâniş Efendi'nin o olabileceği tahmin edilmektedir. III. Selim tarafından kendisine uygun bir vazife tevcih edilmesine dair 1807'de bir hatt-ı hümâyûn çıktığı bilinmektedir. 4 Cemâziyelâhir 1227'de (15 Haziran 1812) Ordu-yı Hümâyûn'a mühimmat ulaştırılması göreviyle Şumnu'ya gönderildi. Bu vazifesini tamamladığı sırada İstanbul'a sefâretle gitmek üzere Şumnu'ya gelen Rus başmurahtası İtaliniski'ye mihmandar tayin edildi. Mehmed Dâniş Bey daha sonra mevâcib dağıtıl-

Târîh-i Nişancı'nin ilk sayfası (İstanbul 1279)